

**A PEDAGÓGIAI SZOCIOLÓGIA
A GYAKORLÓ PEDAGÓGUS MUNKÁJÁBAN**

(Levelező pedagógia szakos hallgatóink munkái alapján)

DR. RÓZSA ÉVA

tanársegéd

Az utóbbi években egyre fokozódik az érdeklődés a pedagógiai szociológia iránt, melynek feladata a személyiség kialakulására, nevelésére ható szociológiai jelenségek megismerése és az ebből fakadó konzekvenciák tudatos pedagógiai felhasználása. A pedagógiai valóság egyre mélyrehatóbb, elemzőbb megismerése elengedhetetlenül szükséges pedagógiai munkánk megjavításához, színvonalának emeléséhez. A pedagógiai szociológiát úgy kell tekinteni, mint a pedagógiai valóság megismerésének egyik — de semmi esetre sem egyedüli — eszközét. Munkánkat akkor tudjuk valóban javítani, ha a nevelési helyzetek megismerése, „felmérése” után levonjuk a pedagógiai következtetéseket, megkeressük azokat a feladatokat amelyek újabb ismereteink alapján az oktatás, illetve a nevelés számára adódnak. Tulajdonképpen így lesz a szociológiai vizsgálódás a pedagógiai munka fontos eszköze, így lesz a pedagógiai szociológia az oktatás és a nevelés szerves része.

Ezek a kérdések egyre inkább érdeklik és foglalkoztatják a kutatók mellett a gyakorló pedagógusokat is, hiszen a pedagógiai szociológia fontos szerepet tölthet be a gyakorló pedagógus munkájában. Éppen ezért öröndetes, hogy a pedagógia szakos levelező hallgatók képzésében — egy félévben — helyet kapott a pedagógiai szociológia. A rendelkezésre álló, viszonylag kevés hozzáférhető magyar nyelvű irodalom mellett a hallgatók konzultációs előadásokon ismerik meg az elmélet alapvető kérdéseit, a kutatás fő területeit, módszereit, az egyes módszerek lehetőségeit és korlátait. Véleményünk szerint azonban az elméleti képzés nem lehet elég eredményes, különösen egy ilyen gyakorlati jelentőségű tudomány esetében, ha a hallgatók nem ismerik meg a gyakorlati munkát. Ezért, bár nem tettük kötelezővé, arra kértük hallgatóinkat, hogy lehetőségeikhez képest végezzenek szociológiai vizsgálódást valamely őket érdeklő területen, készítsenek ezekről feljegyzéseket és számoljanak be erről a kollokviumon. Ezzel nemcsak az volt a célunk, hogy egy kis betekintést nyerjenek a vizsgálati módszerek gyakorlati kivitelébe, hanem elsősorban az, hogy a vizsgálat eredményeit a szerzett elméleti ismeretek alapján önállóan értékeljék, állapítsák meg elemzésük eredményei alapján a további pedagógiai feladatokat. Úgy véltük, hogy ha mindezt a kollokviumon megbeszéljük, alkalmunk nyílik a problémák, vitás kérdések, esetleges helytelen következtetések tisztázására is. Eddigi tapasztalataink azt mutatják, hogy ez a munka igen hasznos mind a hallgatók, mind a pedagógiai szociológia oktatása szempontjából. Mint említettük, ezt a feladatot csak kértük a hallgatóktól, ennek ellenére kivétel nélkül valamennyi hallgató végzett valamiféle vizsgálatot; nagy részük igen lelkiismeretes, körültekintő elemzéssel állapította meg pedagógiai tenni-
valóját.

Különösen érdekes és mind a gyakorló pedagógus, mind az elméleti képzés számára hasznos tapasztalatok származtak levelező hallgatóink pedagógiai szociológiai tárgyú szakdolgozataiból.

Hallgatóink érdeklődési körének, munkaterületének megfelelően a szakdolgozatok témaköre meglehetősen széles volt. Foglalkoztak egyetlen osztálytanulóit érintő pedagógiai szociológiai vizsgálatokkal, például az osztály társas kapcsolatainak vizsgálata alapján az osztály közösségi rétegződésével. Vizsgálták egy-egy különösen „problematikus” esetben a gyermekek helyzetét a családban, ennek alapján a család és iskola kapcsolatát. Érdekes volt egy-egy pozitív vagy negatív értelemben „kiugró” teljesítményt, magatartást mutató osztály pedagógiai szociológiai vizsgálata, amely segített fényt deríteni az indító okokra és segített megtalálni a célravezető pedagógiai eljárást is. A vizsgálatok nagyobb része azonban vagy több azonos életkorú osztályban folyt — lehetőséget adva az összehasonlításra — vagy szélesebb körben, különböző iskola-típusok különböző életkorú tanulóira vonatkozott. Valamennyi vizsgálat helyi problémákból, adottságokból indult ki, de az elemzések alapján levont következtetések nemcsak a sajátos helyi pedagógiai feladatok megállapítását tették lehetővé, hanem a legtöbb esetben értékes anyagot szolgáltatott általános pedagógiai kérdések és feladatok tisztázásához vagy azok jelentőségének hangsúlyozásához.

Érdekes volt számunkra az azonos témájú szakdolgozatok anyagának összehasonlítása. Például „A pályaválasztás motivációi” c. dolgozatok, amelyek különböző társadalmi összetételű és társadalmi igényű városokban, járásokban vizsgálták a családnak, az iskolának, a tájékoztatásnak, a pályák ismeretének, a munkalehetőségeknek a 14 illetve 18 évesek pályaválasztására gyakorolt hatását, szép példái annak, hogy azonos cél mellett a szociológiai tényezőktől függően mennyire mások a pedagógiai feladatok, helyesebben mennyire más ezeknek a feladatoknak a fontossági sorrendje. Az egyik vizsgálat eredményei szerint adott esetben legfontosabbnak tűnt a szülők tájékoztatása, felvilágosítása, egyrészt gyermekeik érdeklődését, képességeit, hajlamait, másrészt az adott munkalehetőségeket illetően. Ebben az esetben a tanulók vagy realisabban tudták felmérni saját helyzetüket, vagy spontán érdeklődésük mutatott egészségesebb pályaválasztást, mindenesetre a szülők és gyermekek „pályaválasztási elmentésében” feltétlenül segítenie kellett az iskolának. Egy másik vizsgálat eredményei szerint a pedagógusok legfontosabb feladata, hogy a helyi — elég változatos — munkalehetőségek szerveivel szorosabb kapcsolatot teremtsenek mind a társadalmi szükséglet kielégítése, mind a tanulók helyes pályaválasztása érdekében. Minden ilyenirányú vizsgálat rámutatott arra, hogy a pedagógusra fontos és felelősségteljes feladat hárul a pályaválasztási tanácsadással. Sokszor a pedagógusok azért nem tudják kellő lelkiismeretességgel megoldani feladataikat, mert ha a társadalmi szükségletekről, munkalehetőségekről eléggé tájékoztattak is, nem ismerik az egyes pályák előnyeit, nehézségeit, követelményeit.

Ugyancsak érdekes összehasonlításra adtak lehetőséget azok a dolgozatok, amelyek a környezet hatását vizsgálták a tanulók teljesítményeire, érdeklődésének, kulturális igényének alakulására. Sok esetben már az indíték is érdekes volt, amelynek hatására a szakdolgozat készítői a témát választották. Hadd említsék egy példát ezzel a témaválasztással kapcsolatban. Ez mindjárt azt is szépen példázza, hogy egy olyan probléma megoldásában, amely látszólag teljesen didaktikai jellegű (és semmi kapcsolata nincs a pedagógiai szociológiával), milyen segítséget nyújthat a pedagógiai szociológia.

Az egyik levelező hallgató (Dobcsányi Ferencné, Szeged) harmadik éve tanított magyart két párhuzamos általános iskolai osztályban. Harmadik éve ta-

pasztalta azt, hogy az egyik osztályban aktívak az irodalom órák, a tanulókat sikerül „irodalmi élményben részesíteni”, míg a másik osztályban minden próbálkozása kudarcot vall. A két osztály tanulmányi eredménye, magatartása, társadalmi összetétele lényeges eltérést nem mutatott. Miután a tanár szinte összes didaktikai tapasztalatait latbavetette, kezdett arra gyanakodni, hogy valami külső tényezőben keresse sikertelensége okát. (Meg kell említenünk, hogy személyes „emberi kapcsolata” mindkét osztállyal jó volt.) Ekkor kezdett a szociológiai vizsgálatokhoz. Kiderült, hogy az egyik osztályban a túlnyomóan diplomás értelmiségi szülők gyermekeinek annyi rendszeres külön-órájuk van (nyelv, zene, sport), hogy egyszerűen nem marad idejük az olvasásra, annak ellenére, hogy a legtöbb helyen a szülőknek jelentős magánkönyvtára van, és a gyermekek is gyakran kapnak ajándékba könyvet. Sajnos a szülőkkel is nehéz megértetni, hogy az emberré váláshoz, a személyiség kialakulásához az irodalmi élmény legalább annyira hozzá tartozik, mint a négy-ötféle külön-óra. (Még sajnálatosabb, hogy — bár adatok nem állnak rendelkezésünkre, tapasztalataink szerint — ez a jelenség sem elszigetelt, nem sajátos helyi jellegű.)

Több dolgozat vizsgálta — mint említettük — egy-egy osztály társas kapcsolatait, illetve ezek alakulását. Ezek a vizsgálatok elsősorban az osztályfőnök nevelőmunkájához kívántak segítséget nyújtani, tehát mindig konkrét nevelési problémából indultak ki. Például egyik esetben két 6. osztályt egyesített az iskola 7.-ben. Nagyon nehéz volt — számos sajátos helyi nehézség miatt — az új osztályt közösséggé kovácsolni. Nagy segítséget jelentett az osztályfőnöknek a 7.-ben végzett szociológiai vizsgálat, ugyanis több olyan tényezőre hívta fel figyelmét, amely a még oly bizalmas tanár—diák viszonyban is rejtve maradt volna előtte, vagy legalább is jóval hosszabb idő alatt jutott volna tudomására. Az első vizsgálat segítségével tehát bizonyos feladatokat tűzött ki maga elé és a 8.-ban megismételt vizsgálat pedagógiai munkájának eredményét, a gyermekek „közösségi szintjében” mutatkozó fejlődést tükrözte.

Egy másik esetben az osztályfőnök szerint az osztály sajátos társas-kapcsolatait az osztályba járó cigány tanulók befolyásolták. Itt is segítséget nyújtott a pedagógiai szociológiai vizsgálat részben a tények feltárásában, részben — bizonyos idő után a nevelés eredményeként mutatkozó közösségi fejlődés megállapításában. Meg kell jegyeznünk, hogy az osztály társas kapcsolataira vonatkozó vizsgálatok nagyon sokszor felhívták az osztályfőnök figyelmét egy-egy tanuló „elszigetelt” helyzetére. Ez a tény mindenképpen jelentős, de különösen abban az esetben, ha például a magányos tanuló szerénysége és zárkózottsága miatt az osztályfőnök egyáltalán nem szerezne tudomást annak „elszigeteltségéről”. Például egy 7. osztályban egy, az iskolában nagyon szorgalmas, jól tanuló, becsületes kislányról kiderült, hogy sém ő nem kötődik az osztályban senkihez, sem hozzá nem vonzódik az osztályból senki. Amikor az osztályfőnök jobban utána nézett a körülményeknek, kiderült, hogy a kislány megváltozott családi helyzetéről senkinek sem akart szólni: az édesapja huzamosabb ideig az otthontól távol dolgozott, az édesanyja pedig beteg volt és neki otthon sokat kellett dolgoznia. A tanulást nem hanyagolta el, de „barátkozásra” már nem maradt ideje. Amikor ezt az osztályfőnök megtudta, — ügyesen, anélkül, hogy a kislányt vagy a családot érzékenységekben megbántotta volna — az osztályt hívta segítségül, hogy a kislány ebben a nagy erőfeszítést igénylő munkában ne maradjon egyedül. Így az egyetlen tanuló helyzetével való foglalkozás nemcsak azzal az eredménnyel járt, hogy a kislány barátokat

érezte maga körül, hanem a közös feladat megoldása nagyot lendített az osztály közösséggé válásában is.

Érdekes és „izgalmas” témának bizonyult a tantestület pedagógiai hatáskörének vizsgálata. Látszólag talán ez a téma a legnehezebben megközelíthető és megfogható, sőt sok vonatkozásban „kényesnek” is tűnik. D. Kovács Gábor szakdolgozata Makarenkó következő megállapításából indult ki: „Igazi nevelésre csakis olyan egységes pedagógiai közösség képes, amelyet összefűz a közös vélemény és meggyőződés, a kölcsönös segíteni akarás, amely mentes az irigységtől, és amelynek egyetlen tagja sem hajhássza egyéni utakon a növendékek szeretetét.” A dolgozat bevezetéséből idézzük: „A fokozódó követelmények szinte törvényszerűen parancsolják, hogy a pedagógusok is mind jobb teljesítményt nyújtsanak. Céлом tehát iskolánk nevelői közössége pedagógiai munkájának javítása. Ehhez ismerni kell a mostani helyzetet. Feladatom megállapítani a jelenlegi pedagógiai hatásköröket. Fel kell tárni azokat a tényezőket és összefüggéseket, amelyek az előre lépést segíthetik. S végül meg kell határozni a haladás érdekében szükséges tennivalókat.” — A vizsgálat nemcsak szociológiai módszerrel folyt, hanem a nevelőtestület sokoldalú, lelkiismeretes vizsgálatához más módszereket is alkalmazott a szerző a pedagógiai hatáskör megállapítása igazolása, ellenőrzése érdekében. Nem célunk vizsgálatainak ismertetése — de megállapíthatjuk munkája alapján, hogy ha egy tantestületben a bizalom és őszinteség légköre uralkodik, akkor maguk igényelnek minden olyan lehetőséget, amelytől pedagógiai munkájuk segítségét, színvonalának emelését remélik.

A szakdolgozatok készítése, a megbeszélések során nemcsak levelező hallgatóink érdeklődéséről nyerünk képet, hanem sok esetben beszámoltak kollégáik érdeklődéséről is. Örvendetesnek tartjuk a pedagógusok széles körének élénk érdeklődését a pedagógiai szociológiai vizsgálatok iránt, azonban szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy ne kezdjenek a vizsgálatokhoz — ha még oly egyszerűnek tűnik is — előzetes tájékozódás, kellő felkészülés nélkül. Sajnos, mint említettük magyar nyelvű irodalom nem minden területre áll rendelkezésre, másrészt még a rendelkezésre álló irodalom mellett is sok megbeszélésre, vitatkozásra, „próbaelmérésre” volt szükség ahhoz, hogy a vizsgálat valóban eredményes, pedagógiaileg hasznos legyen. Véleményünk szerint a pedagógiai szociológia a gyakorló tanár oktató-nevelő munkájának nagyon hasznos és egyre elengedhetetlenebb segítője. Ezért kívánjuk a következőkben röviden összefoglalni legfontosabb tapasztalatainkat, amelyekkel éppen a gyakorló tanár munkájához szeretnénk segítséget nyújtani.

Tapasztalataink szerint a pedagógusok egy része egyes olvasott cikkek, vagy más forrásból származó indítékok alapján lelkesedéssel fogadja a pedagógiai szociológia vizsgálati módszereit. Maga is mindjárt nekilát kérdőívek összeállításához, nem egyszer határozott célkitűzés nélkül. Ennélfogva az adatok értékelése is csak felületes lehet, ennek ellenére következtetéseikben merészen általánosítanak. Az igaz, hogy a kérdőív szolgáltatotta adatok hasznosak lehetnek — mint egyes adatok — akkor is ha a kérdőívek összeállításánál hiányzik a konkrét cél, rendszer, kontroll. Nem bizonyos azonban, hogy a hasznos adatokból levont következtések mindig a helyénvalók, és az sem bizonyos, hogy ilyen módon egy pedagógiai szociológiai vizsgálat nyújtotta lehetőségek valóban és helyesen kihasználhatók. Csak dicsérni lehet a pedagógusok lelkesedését az új iránt, a jó szándékot, amellyel saját oktató-nevelő munkájuk eredményesebbé tétele szempontjából végeznek vizsgálatokat, azonban a helytelen vagy felszínen mozgó következtetések mindenképpen károsak. Ugyanakkor

éppen a felszínes, nem eléggé előkészített, átgondolt kérdőívek tartják távol a különben érdeklődő pedagógust attól, hogy a pedagógiai szociológia lehetőségeit valóban megismerje és munkájában eredményesen alkalmazza.

A pedagógusok másik része, ha pedagógiai szociológiai tárgyú elméleti tanulmány akad a kezébe, úgy fogadja, mint a kutatás egy új területét, amelyhez neki, mint gyakorló pedagógusnak nincs sok köze. A gyakorlatibb jellegű cikkek elsősorban a tanulók társas kapcsolataival, a különböző közösségek rétegződésével foglalkoznak, sok esetben csak elemző jelleggel anélkül, hogy a konklúziókból megjelölnék a pedagógus konkrét feladatait. Ha cikket olvasó pedagógus úgy érzi, hogy osztálya jó közösség, nincsenek „nehéz esetei”, vagy nem osztályfőnök és a közösségi nevelést nem érzi problematikus feladatának, úgy látja, hogy nem érdemes a pedagógiai szociológiával közelebbről megismerkednie: „nem az ő kenyere”. Valójában pedig nem tudja, hogy milyen lehetőségei, milyen területei vannak ennek az új tudománynak.

A gyakorló pedagógus is végezhet kutató munkát anélkül, hogy széleskörű irodalmazás, az elvi és gyakorlati kérdések mélyreható elemzése alapján messzebbmenő következtetéseket vonna le vagy általános érvényű megállapításokat vonna le vagy általános érvényű megállapításokat tenne, tehát a szó tudományos értelmében kutató munkát végezne. Egy-egy osztályban, tanulócsoportban is végezhet a pedagógus szociológiai jellegű méréseket, kutatásokat, és ezek kellő megfontolás és elemzés után rendkívül hasznosak lehetnek munkája szempontjából. Sok esetben hasznos lehet, ha egy olvasott cikkben ismertetett mérést, vizsgálatot saját környezetében megismétel. Azonban a következtetéseket már nem szabad „lemásolni”. Szeretnénk hangsúlyozni, hogy a pedagógiai szociológia bármely módszere, vagy akár több módszerének kombinációja is csak egyoldalú megközelítése a pedagógiai szituáció megismerésének. Alig van a tudománynak olyan területe, ahol egyetlen vizsgálati módszer eredményre vezet, de a pedagógia komplex kérdéseinek vizsgálatában semmi esetre sem. A szociológiai vizsgálatok eredményei adhatnak különböző szempontú helyzetképet, felhívhatják a pedagógus figyelmét sok olyan tényezőre, összefüggésre, amelyek megfigyelések, beszélgetések során is rejtve maradnak előtte, vagy csak több év után válnak világossá. Azonban a pedagógiai következtetések levonásánál a szociológiai vizsgálat, mérés adatait feltétlenül ki kell egészíteni egyéb módszerekkel: a pedagógus folyamatos megfigyeléseivel, saját tapasztalataival, beszélgetésekkel, esetleg általa megrendezett, de a tanulók részéről természetesen tűnő pedagógiai szituációk elemzésének eredményeivel.

Nézzünk most néhány témakört, amelyben a szociológiai vizsgálatok fontos segítséget nyújthatnak a gyakorló tanárnak.

Sem oktató, sem nevelő munka nem lehet eredményes a tanulói személyiség alapos ismerete nélkül. A személyiség fejlődését, alakulását a társas kapcsolatok egész sora, szociológiai összefüggések egész rendszere befolyásolja. Ezeknek az összefüggéseknek legalább bizonyos szempontú ismerete nélkül a tanulók magatartását, tevékenységét tényként regisztrálhatja a tanár, de okozati összefüggésekre nem tud rámutatni, ennek hiányában pedig minden igyekezete és segítőkészsége is csak kevés eredménnyel kecsegtet.

A tanuló személyiségére a legdőntőbb hatással a család, a családi környezet van. Többszöri családlátogatás sem nyújthat annyi reális, objektív ismeretet, mint egy jól megfontolt szociológiai vizsgálat. Jól összeállított kérdőívvel, bizonyos adatok összegyűjtésével képet kaphatunk a család szociális, kulturális,

világnézeti, politikai szintjéről, legalább is annak a részéről, amely hatással van a gyermekre. Megtudhatjuk, hogy a gyermek hogyan viszonyul a család tagjaihoz, bizalommal van-e irántuk, vagy jobban érzi magát másutt, másokkal vagy egyedül. Képet kaphatunk arról, hogy milyen indítékokat ad (vagy esetleg éppen meglévőket fojt el) a család a barát- és pályaválasztással kapcsolatban, hogyan kelti fel vagy irányítja a tanuló érdeklődési körét, hogyan befolyásolja, illetve határozza meg a tanuló iskolán kívüli tevékenységét, otthoni kötelességét, szabadidejét. Megismerhetjük a szülőknek a gyermekeikhez való viszonyát, nevelési módszereit, hogyan, mivel jutalmaznak, illetve büntetnek, hogyan készíthetik gyermekeiket munkára vagy éppen hogyan tartják távol attól, és így tovább.

Ha ezekkel a kérdésekkel kapcsolatban számos adat áll a pedagógusok rendelkezésére, és ezeket gondosan elemezte, bizonyosan megtalálja annak módját is, hogyan segítse a tanulók személyiségének helyes, kívánt fejlődését, hogyan segítheti a szülőket nevelő munkájukban. Tapasztalataink szerint sok esetben egy tanulócsoporthoz végzett ilyen jellegű adatgyűjtés alapján számos kérdés szülőkkel történő közös megbeszélésére van szükség. Ezek megvitatása igen tartalmassá teheti a szülői értekezleteket, és — anélkül, hogy a tanár felmérések adataira hivatkoznék — konkrét, adott esetben a tanulócsoporthoz legproblematisabb nevelési feladataiban adhat tanácsot a szülőknek, biztosíthatja a család és az iskola egységes nevelési hatását.

Megközelíthetjük azonban a személyiség megismerését más szempontú szociológiai vizsgálattal is. Tájékozódhatunk a tanulók érdeklődési köre, eszményképei, pályaválasztási indítékai stb. felől, anélkül, hogy a családnak ezekre a területekre történő hatása iránt érdeklődnénk.

A vizsgált tanulók életkori sajátosságaitól függően különböző szintű képet nyerhetünk a munkához való viszonyokról, ilyen irányú ismereteikről, erkölcsi felfogásukról, szociális érzelmeikről, ezek alakulásának tényezőiről. Érdekes összehasonlításokra van lehetőség, ha egyidőben több korcsoportban vagy azonos csoportnál több ízben végzett (a kérdés természetétől függően több hónap vagy több év után megismételt) vizsgálatok eredményeit elemezzük.

A társas kapcsolatok rendszerének, kölcsönhatásának vizsgálata különösen sok segítséget nyújthat a pedagógusnak a közösségi nevelés, az osztály, a tanulócsoporthoz közösséggé formálása területén. Ha sokszor túlságosan szubjektívek és időlegesek is a tanulók rokonszenv-ellenszenv érzései, rávilágíthatnak a közösségi rétegződés olyan tényezőire, amelyek különben rejtve maradnának a tanár előtt. A társas kapcsolatok „feltérképezése” még nem adhat alapot messzemenő következtetések levonására, de a tanár tapasztalatainak kontrolljával közvetlen segítséget nyújtanak pedagógiai munkájához. Bizonyos idő után megismételt hasonló jellegű vizsgálat eredménye képet adhat a közben eltelt idő nevelési eredményeiről.

A szociológiai tényezők azonban nemcsak a nevelés, hanem az oktatás hatását, eredményességét is erősen befolyásolják, tehát a szociológiai vizsgálatok eredményei az oktató munkában is jelentős mértékben hasznosíthatók. A tanulók érdeklődési körére, tudásszintjére, aktivitására ható szociális tényezők ismerete szinte elengedhetetlen az eredményes oktató munkához.

Nem sorolhatjuk itt fel a pedagógiai szociológia valamennyi kutatási területét, csupán néhány olyan témakört kívántunk megemlíteni, amelyek vizsgá-

lata a gyakorló tanár számára is viszonylag egyszerű, és eredményei a pedagógiai munkában közvetlenül hasznosíthatók.

A szociológia vizsgálati módszerei közül — tapasztalataink szerint — a pedagógusok leggyakrabban a kérdőíves módszert alkalmazzák. Szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy ennek a módszernek az eredményessége döntő mértékben a kérdések összeállításától függ. Legyen a vizsgálatnak határozott, konkrét célja (pontosan tudnia kell a pedagógusnak, hogy mit akar a vizsgálat során „megtudni”), a kérdéseket pedig ennek megfelelően, logikus sorrendben, a kérdészetek életkori sajátosságainak megfelelően állítsuk össze. Ha a tanár attól indítatva, hogy őt több szempont is érdekli egyszerre szétszórt, egymást szervesen nem kiegészítő kérdéseket tesz fel, a válaszokból sem kaphat egységes képet.

A kérdések világos, pontos megfogalmazása nagyon lényeges az érthetőség, de a válaszok értékelése szempontjából is. Megkönnyíti az értékelést, ha adatszerű vagy igen-nem választ, illetve megadott alternatív válaszok aláhúzását tesszük lehetővé. Vigyázzunk azonban, hogy az általunk felsorolt alternatív válaszlehetőségek ne „sugalmazzák” azt a választ, amelyre talán magától nem gondolt volna a kérdezett. Vannak azonban olyan esetek, amikor csak az alternatív válaszok felsorolása teszi lehetővé az adatszerű értékelést. Például, az a pedagógus, aki a tanár személyiségének pedagógiai határfokát vizsgálta, kíváncsi volt különböző életkorú tanulók tanárról alkotott véleményére, ha erre közvetlenül tett volna fél kérdéseket, nagyon szerteágazó, nehezen értékelhető válaszokat kapott volna. Míg az általa választott módszer, — amely szerint különböző fontosságú személyiségjegyeket sorolt fel, amelyeket a tanulóknak rangsorolniuk kellett — adatszerű értékelést és összehasonlítást (különböző életkorú tanulók esetén is) tett lehetővé.

Természetesen sok esetben szükség van bizonyos okozati összefüggésekre utaló „miért?” kérdésekre is.

Megkönnyítheti az értékelést, ha alkalmazunk olyan kérdéseket is, amelyek szerint adott esetben nem kívánjuk ugyan anyagunkat rendszerezni, de egyes, más kérdésekre adott válaszok esetében segítségünkre lehetnek az értékelésben. Például, ha vizsgáljuk a gyermek helyzetét a családban, hasznos lehet néhány, a szociális helyzetre vonatkozó kérdés. Például hány szoba van? Hányan laknak a lakásban? stb. annak ellenére, hogy az adatok rendszerezését nem kívánjuk a szobák száma vagy a család nagysága szerint elvégezni. Azonban mikor ugyanabban a kérdőívben a tanulók otthoni tanulása vagy szabadidő eltöltése iránt érdeklődünk, az ilyen jellegű, úgynevezett „besoroló” kérdésekre adott válaszok jelzik a többi kérdésre adott válasz realitását is.

Gyakorlati a kérdőívekben a „negatív kérdések” is. Például „ha új osztályt alakítanánk, kit nem vinnél magaddal a régi osztályból?” Ezeknek a kérdéseknek — tapasztalataink szerint — szintén „sugalmazó” jellege van. A gyermekek keresnek legalább egy nevet, holott egészséges erkölcsi ítéletük alapján nem zárnának ki senkit az osztályból, még a legellenszenvesebbeket sem. Néhány tanuló be is írta ezt a véleményét a kérdőívbe, de a legtöbbről csak a beszélgetések során derült ki, hogy hasonlóan gondolkozik annak ellenére, hogy legalább egy nevet mégis írt. A tanulók ellenszenvérol is meggyőződhetünk más-képpen fogalmazott kérdések segítségével is. (Egyébként sem tartjuk helyesnek, hogy még csak utalás formájában is felmerüljön a gondolat, hogy a bármely okból ellenszenves tanulót ki kellene hagyni az osztály közösségéből.)

Felmerül a probléma, hogy a kérdőívet névvel ellátva vagy név nélkül kér-

jük-e vissza. A tanár előkészítő munkájával elérheti és el kell érnie, hogy a tanulók a kérdőívet ne valami „hivatalos adatgyűjtésnek” vagy kíváncsiszkodásnak” tekintsék, hogy a kérdezettek és a tanár között bizalmas légkör alakuljon ki. Tapasztalataink szerint a gyermekek általában őszintén felelnek a helyesen megválasztott, helyesen megfogalmazott kérdésekre akkor is, ha nevüket is felírják. Nem árt azonban egyes kérdéseket, — amelyekre adott válasz bizonytalan értékű lehet — akár ugyanabban a kérdőívben más megfogalmazásban kontrollként megismételni. Természetesen sok esetben a vizsgálódáshoz egyáltalán nem szükséges a név ismerete. A kérdések természetétől, megfogalmazásától is függ, hogy direkt vagy indirekt módon tesszük-e fel. Úgy gondoljuk, nem kell hangsúlyoznunk, hogy a pedagógusok a szociológiai vizsgálódások során nyert adatokat bizalmasan kezeljék, vegyék figyelembe tanulóik életkori sajátosságaival járó érzékenységet. A legfőbb segítő szándékot is félremagyarázhatják a gyermekek, ha konkrét válaszaikra hivatkozva történik.

Minél logikusabb, tömörebb a kérdőív, annál egyszerűbb, világosabb a válaszok értékelése. Az esetek többségében egyetlen táblázatban összefoglalhatók az adatok, esetleg ennek alapján több szempontból készült grafikon, diagramm teheti még szemléletesebbé az eredményt.

A legnehezebb a következtetések levonása. Ha a vizsgálatot gondosan és körültekintően végeztük, kevesebb a tévedési lehetőség. Gyakran esnek azonban a pedagógusok abba a hibába, hogy a gondosan összeállított kérdőív válaszaiból kiragadnak egy-két kérdésre adott választ. Főleg azokat, amelyek számukra nem várt képet nyújtanak és csak ezek alapján következtetnek. Természetesen egy-két kérdésre adott válasz elemzéséből nem juthatunk reális következtetésre. Vigyázzunk, hogy a válaszokból csak annyit „olvassunk ki”, amennyire a kérdések lehetőséget nyújtanak. Például, ha így tettük fel a kérdést: „Ki a legjobb barátod?” vagy „Ki mellett szeretnél ülni?”, akkor ne jussunk arra a következtetésre, hogy azok a tanulók, akiknek a neve nem szerepel, „kitaszítottak”. Ezek a kérdések ugyanis csak egyetlen tanuló jelölését tették lehetővé minden válaszban. Lehet, hogy az osztály 90%-a például a két legjobb tanuló mellett szeretne ülni, de ebből még az osztály közösségi szerkezetére vonatkozóan nem vonhatunk le következtetést.

Végül hátra van a pedagógiai feladatok megállapítása. Ismételten hangsúlyozzuk, amit bevezetőnkben mondtunk: a pedagógiai szociológia a pedagógiai valóság megismerésének egyik, de semmi esetre sem egyedüli eszköze. Tehát a pedagógiai feladatok megállapításánál feltétlenül több szempontból ki kell egészítenünk vizsgálatainkat. A munka és fáradság azonban eltörpül az oktató-nevelő munka eredménye mellett, amelyhez jelentős mértékben járulhat hozzá a pedagógiai szociológia.

A tapasztalatokat a következő szakdolgozatok alapján gyűjtöttük

- D. Kovács Gábor: A nagykőrösi Arany János általános iskola nevelőtestületének szociometriai vizsgálata (különös tekintettel a pedagógiai hatásfokra)
- Czikk Ferenc: A nevelő személyiségének pedagógiai hatásfoka
- Dóbsányi Ferencné: A környezet hatása a tanulók kulturális igényeinek alakulására
- Czvitkovics András: A környezet hatása a tanulók teljesítményeire
- Rendes Béláné: A gyermek helyzete a családban
- Tóth Ernő: A szabadidő felhasználásának vizsgálata serdülőknél
- Katona Lajos: A pályaválasztás motivációi
- Pálmai János: A pályaválasztás motivációi
- Dávid László: A pályaválasztás motivációi
- Berényi István: Egy osztály társas kapcsolatainak alakulása
- Győri János: Egy osztály tanulóinak társas kapcsolatai
- Nagy Béla: Egy osztály tanulóinak társas kapcsolatai
- Toldi Ferencné: Hogyan ismerem osztályomat?
- Dr. Takács Gyuláné: Cigánykérdés osztályomban

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СОЦИОЛОГИЯ В ПРАКТИЧЕСКОЙ РАБОТЕ ПЕДАГОГОВ (НА ОСНОВЕ СОЧИНЕНИЙ ЗАОЧНИКОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА)

Д-р Рожа Ева

Автор коротко описывает тематику дипломных работ заочников педагогического факультета в области педагогической социологии. Она излагает темы и итоги некоторых удачных дипломных работ.

В статье описаны прежде всего те проблемы, которые возникли в течение выполнения дипломных работ. Автор коротко подытоживает самые важные сведения о подготовке оформления и анализе испытания в педагогической социологии. Цель этого описания: помочь педагогам использовать методы педагогической социологии в своих практических работах

DIE PÄDAGOGISCHE SOZIOLOGIE IN DER PÄDAGOGISCHEN PRAXIS (AUF GRUND DER ARBEITEN VON FERNSTUDENTEN MIT FACH PÄDAGOGIK)

DR. ÉVA RÓZSA

Es wird der Themenkreis der Diplomarbeiten von Fernstudenten (Fach Pädagogik) aus dem Gebiet der pädagogischen Soziologie kurz bekannt gemacht. In einigen interessanten Fällen wird die Motivierung des Themas und die aus den Ergebnissen gegebene pädagogische Folgerung kurz dargestellt.

Die Mitteilung macht hauptsächlich die auf dem Gebiet gesammelten Erfahrungen bekannt. Es werden die wichtigsten wissenschaftlichen Kenntnisse der Vorbereitung, Durchführung, Auswertung der Untersuchungen kurz zusammengefasst, mit dem Ziel: den sich für die pädagogische Soziologie interessierenden Pädagogen in der Praxis eine Hilfe zu bieten.

LA SOCIOLOGIE PÉDAGIQUE DANS LA TRAVAIL DES ÉDUCATEURS ENSEIGNANTS (D' APRÈS LES DIPLÔMES D'ÉTUDES DES ÉTUDIANTS PAR CORRESPONDENCE)

PAR MME ÉVA RÓZSA

L'auteur fait connaître brièvement les sujets des diplômes d'études de sociologie pédagogique des étudiants par correspondance. Dans le cas de certains travaux intéressants, elle rapporte brièvement la motivation du choix du sujet et les conclusions pédagogiques tirées des résultats.

Le travail rend compte surtout des expériences acquises au cours de la préparation des diplômes d'études supérieures. Elle donne le bref résumé de ce qu'il faut savoir sur la préparation, le déroulement, l'appréciation des résultats des enquêtes de sociologie pédagogique, avec l'intention d'aider les éducateurs s'intéressant à la sociologie pédagogique.